

⁷ Там же. – С. 20.

⁸ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

⁹ Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника / А. А. Бутирський // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 3. – С. 193.

Резюме

Статтю присвячено висвітленню ключових положень законодавчого забезпечення захисту прав кредиторів у спорах про неспроможність (банкрутство) в зарубіжних державах. Розкриваються характерні риси «прокредиторської» та «проборжниківської» концепцій.

Ключові слова: захист прав кредитора, захист прав боржника, процедура банкрутства.

Резюме

Статья посвящена ключевым положень законодательного обеспечения защиты прав кредиторов в спорах о несостоятельности (банкротство) в зарубежных странах. Раскрываются характерные черты «прокредиторской» и «продолжниковой» концепций.

Ключевые слова: защита прав кредитора, защита прав должника, процедура банкротства.

Summary

The article is devoted of mainly positions of the legislative providing of defence of rights for creditors in disputes about insolvency (bankruptcy) in the foreign states. The personal touches of «pro-creditor» and «pro-debtor» conceptions are open up.

Key words: defence of rights for a creditor, defence of rights for a debtor, procedure of bankruptcy.

Отримано 9.04.2012

І. М. ГОРОДИСЬКИЙ

Іван Михайлович Городиський, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З ПРИВОДУ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВИХ БАЗ

Іноземні військові бази є важливим фактором сучасних міжнародних відносин та інструментом реалізації зовнішньої політики держав. Проте необхідно зазначити, що вони не є новим явищем. Фінський дослідник даної проблеми Е. Кастрен вказував, що: «воєнні бази існували завжди і в різних формах»¹. Протягом всієї історії їх існування вони були як інструментом забезпечення миру та безпеки, так і засобом досягнення певних політичних, економічних чи військових цілей. Історія проблеми є достатньо давньою і сягає ще античних часів.

Як відмічає Р. Е. Гаркаві, згадки про проблеми, пов'язані з розміщенням іноземних військ, можна знайти ще у працях Фукідида². Постійна військова присутність за кордоном була одним з інструментів зовнішньої політики Римської імперії. За її часів легіони були розташовані в спеціально обладнаних таборах в різних провінціях імперії, на її кордонах та на окупованих територіях. Ці табори по суті являли собою військові бази, які століттями не змінювали свого місця розташування як на території імперії, так і на території сусідніх з нею держав.

А. Тойнбі писав про те, що Давній Рим забезпечував свою провідну роль тим, що: «брав під своє крило слабших сусідів і захищав їх від сильніших противників... Юридично вони зберігали статус суверенних незалежних держав, але однією з вимог Риму була передача частини їх територій для розташування на ній римських укріплень...». Він відзначає, що пізніше ці території, які входили до римської системи військових баз, ставали частиною Римської імперії³. Так сталося з Єгиптом, Палестиною, Боспорським царством та ін.

Питання військових баз за кордоном знову стало актуальним за часів середнього та пізнього Середньовіччя (1000–1500), коли італійські міста-держави активно створювали їх для забезпечення власних торгових інтересів у Середземномор'ї та на побережжі Чорного моря. Провідна роль у цьому процесі належала Венеції та Генуї. Зокрема, Венеція мала свої військові бази на території сучасних Хорватії (Рагуза, сучасний Дубровнік; Пола, сучасна Пула), Туреччини (Смірна), Ізраїлю (Акра), Лівану (Бейрут), Іспанії (Ібіца) та ін. Генуя контролювали бази в Греції (острови Хіос, Родос), на Кіпрі, в Криму та ін.

Створення військових баз за кордоном у даному конкретному випадку переслідувало собою мету забезпечення безпеки торгівлі. Йшлося про охорону торгових шляхів, купців та їх власності. Крім того, у разі

збройних конфліктів між сторонами, військові бази за межами Італії виступали для Венеції і Генуї опорними пунктами для збройної боротьби.

Проте в цей період військові бази за кордоном використовували для контролю над певними територіями та цілими регіонами. Зокрема, Венеція за допомогою мережі своїх військових баз контролювала район Адріатики та морську торгівлю в ньому.

Їх створення здебільшого, відбувалося в односторонньому порядку без юридичних підстав. Воно було пов'язане із військовою експансією (наприклад, створення баз Венецією на Близькому Сході під час Хрестових походів 1097–1270); розміщенням їх в місцях компактного проживання громадян (баз Венеції і Генуї в Константинополі та на Балканах); захопленням контролю над певними територіями (наприклад, створення баз в Північному Причорномор'ї).

Особливого розмаху набуло створення військових баз за кордоном в історичний період Нового часу (1500–1900). У цей час тривали активні процеси колонізації і великі колоніальні держави, такі як Великобританія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Португалія, створили на колонізованих територіях величезну кількість форпостів, опорних пунктів, фортець та укріплених портів з гарнізонами, які за своєю природою були іноземними військовими базами.

Для даного періоду характерне створення військових баз без жодних юридичних підстав. Здебільшого (зокрема в Америці та Азії) колонізатори діяли на власний розсуд, захоплюючи території, які належали слабким державам (наприклад, Португалією м. Маскат та інших міст в Омані у 1507 р.)⁴ або племенам, які перебували на нижчому ступені розвитку цивілізації. Таку практику використовували зокрема, Португалія та Іспанія в Південній та Центральній Америці та Африці, які облаштовували на цих територіях свої військові бази та опорні пункти.

Були поодинокі випадки, коли створення таких баз оформлялося угодами із владою відповідних держав чи територій. Так, Португалія у 1557 р. уклала угоду з китайською владою про те, що на території міста Макао (тепер – Аоминь), буде розташовано її постійну базу. За це португальці зобов'язувалися сплачувати 500 лянів (східна міра ваги – *Авт.*) срібла щорічно. Проте здебільшого такі угоди укладалися на нерівноправних умовах, під тиском, часто із застосуванням сили.

Наступний етап відносин, пов'язаний зі створенням, функціонуванням та ліквідацією іноземних військових баз, розпочався з кінця XIX ст. і тривав до середини XX ст. Великий вплив на становлення міжнародно-правового регулювання відносин щодо іноземних військових баз у цей період мала міжнародно-правова практика укладення європейськими державами та Японією договорів про оренду території та створення на ній військових баз із Китаєм.

Наприкінці XIX – початку XX ст. Китай перебував у стані глибокої політичної та економічної кризи, і багато держав намагалися отримати «шматок» його території. Ці процеси відбулися в укладенні двосторонніх договорів, які нав'язувалися Китаю іншими, могутнішими державами. Таким чином, було укладено договори про передачу Китаєм в оренду територій з пізнішим створенням на них військових баз Великобританії (Гонконг), Росії (Порт-Артур), Франції (Гуанчжоу), Німеччині (Ціндао) та ін.

Ці договори згодом отримали назву «нерівноправних», саме через тиск, що чинився на Китай задля прийняття їхніх умов. Особливо характерною є ситуація з укладенням договору про оренду території та створення військової бази Німеччиною в районі бухти Цзяо-чжоу та м. Ціндао в провінції Шаньдунь. У 1896 р. німецький військовий діяч адмірал А. Тірпітц вибрав як територію для створення військової бази Німеччини в Китаї район бухти Цзяо-чжоу на побережжі Жовтого моря. Проте спроба Німеччини домовитися з Китаєм про використання цієї території в якості військової бази результату не принесла.

1 листопада 1897 р. в Шаньдуні стався так званий «Інцидент Чжуе» (від англ. *Juye incident*), коли було вбито двох християнських місіонерів – громадян Німеччини. Внаслідок цього 14 листопада німецькі війська висадилися на узбережжі провінції, і Китай був змушений піти на компроміс з Німеччиною. 6 березня 1898 р. між Німеччиною та Китаєм було підписано договір про відступлення Цзяо-чжоу, відповідно до положень якого їй було передано територію бухти Цзяо-чжоу разом з побережжям.

Відповідно до ст. 2 Договору, Німеччина орендувала бухту Цзяо-чжоу разом з містом Ціндао, яке було розташоване на орендованій території. Згідно зі ст. 2 угоди між державами, орендована територія мала використовуватися з метою: «...ремонту та спорядження кораблів, для складів під матеріали і припаси для них...». Також Німеччина брала на себе спорудження на цій території необхідних укріплень⁵.

Надзвичайно цікавими в цьому договорі є два моменти. По-перше, Німеччина обґрунтовувала оренду цієї території та створення військово-морської бази власним «справедливим бажанням», на рівні з іншими державами контролювати частину узбережжя Китаю⁶. Формальною підставою укладення даної угоди стала практика інших держав, щодо розташування власних військово-морських баз та опорних пунктів на території Китаю.

По-друге, однією з цілей оренди території та створення військово-морської бази, було: «посилення бойової готовності Китайської імперії»⁷. Це був один з перших випадків у міжнародно-правовій практиці, коли створення іноземної військової бази обґрунтовувалося в тому числі інтересами держави-перебування.

Активно використовували практику створення військових баз на іноземних територіях у цей період Сполучені Штати Америки. При цьому їх створення, як у разі з Китаєм, теж оформлялося укладенням двосторонніх договорів із державами перебування. Як зазначають Дж. Джерсон та Б. Бірчард, створення військових баз США за кордоном у цей період було інструментом їх зовнішньої політики, яка мала на меті

перетворення США на найсильнішу морську державу світу та забезпечення доступу американської економіки до нових ринків та природних ресурсів⁸.

Проте і в цьому разі не можна вважати, що дані договори повністю відповідали міжнародному праву. Дуже часто вони нав'язувалися з позиції сили, укладення відбувалося в умовах тиску, політичного хаосу та економічного занепаду цієї країни, в ситуації перебування на її території іноземних військових контингентів.

Головною вадою цих договорів була їх невідповідність вимогам, які пред'являються до міжнародних договорів згідно з нормами сучасного міжнародного права. Крім того, сам факт їх укладення, зміст та юридичні наслідки договорів суперечили таким основним принципам міжнародного права, як принцип суверенної рівності держав, територіальної цілісності та ін.

Відомий український вчений-міжнародник В. Корецький, коментуючи це питання, відзначав, що: «вже тоді відмічалось, що такі договори не узгоджуються із поняттями незалежності та суверенітету тих країн, на території яких створювалися бази, і служать тільки прикриттям для анексії»⁹. Відповідно таке правове регулювання було неповним і не сприяло повноцінному врегулюванню відносин з приводу іноземних військових баз.

Що стосується міжнародного багатостороннього співробітництва з регулювання відносин щодо іноземних військових баз у цей період, то на думку М. Лазарева, таким можна вважати деякі положення Гаазьких конвенцій 1907 р.¹⁰ Він стверджував, що положення ст. 5 XIII Гаазької конвенції про права та обов'язки нейтральних держав у разі морської війни забороняє сторонам збройного конфлікту: «створювати із нейтральних портів і вод базу морських операцій проти своїх противників»¹¹. Хоча в цьому положенні не йдеться конкретно про військові бази, але його дія безумовно поширюється і на них.

У міжвоєнний період 1918–1939 рр. проблема створення іноземних військових баз на чужих територіях починає підніматися у практиці міжнародних організацій. Після закінчення Першої Світової війни 1914–1918 рр. було створено першу універсальну міжнародну організацію – Лігу Націй (від англ. *League of Nations*) – універсальну міжнародну міждержавну організацію, створену з метою розвитку співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами. До її складу увійшла більшість держав світу.

Відповідно до ст. 22 Версальського мирного договору від 28 червня 1919 р. між Німеччиною та державами Антанти та їхніми союзниками, що здобули перемогу у Першій Світовій війні, під юрисдикцію Ліги Націй переходили території, що управлялися Німеччиною, але були розташовані за її межами. Ліга Націй мала видати мандат на управління цими територіями іншим державам¹². У подальшому аналогічні положення були закріплені в мирних договорах, укладених за підсумками Першої Світової війни з іншими державами (напр. Севрський мирний договір з Туреччиною від 10.08.1920 р.).

Відповідно до ст. XXII Статуту Ліги Націй було закріплено норму, котра забороняла на підмандатних територіях: «зведення укріплень, морських чи військових баз та військового навчання місцевого населення»¹³. Проте дане зобов'язання виконувалося не у всіх випадках. Наприклад, Японія, отримавши Південно-Тихоокеанський мандат (від англ. *South Sea Mandate*) на управління острівними територіями, розташованими у Тихому океані (Маршалові і Маріанські о-ви, Мікронезія та ін.), з порушенням положень Статуту Ліги Націй розпочала будівництво укріплень та військових баз на цій території. Зокрема, були споруджені бази на островах Палау, Кваджалейн, Сайпан та ін., які активно використовувалися під час Другої Світової війни.

Положення, які обмежували можливість створення та функціонування військових баз у певних регіонах, увійшли до інших тогочасних міжнародно-правових актів, в яких піднімалося дане питання. Зокрема Вашингтонська морська угода 1922 р., укладена між США, Великобританією, Японією, Францією та Італією, містила статтю XIX, яка вводила мораторій на створення чи розширення трьома першими державами мережі військово-морських баз у Тихому океані, за винятком окремо обумовлених територій¹⁴.

Той факт, що в цей період починають вперше вживати заходів на обмеження, створення та функціонування іноземних військових баз, свідчить про підвищення уваги до цього питання. Незважаючи на те, що вони були спрямовані не тільки на забезпечення міжнародної безпеки та стабільності, а й на вирішення окремих військово-стратегічних завдань, це було важливим кроком уперед у становленні міжнародно-правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз.

Друга хвиля створення великої кількості військових баз за кордоном мала місце під час Другої Світової війни (1939–1945). У цей час більша частина європейських держав була окупована або потребувала допомоги у війні проти Німеччини та її союзників (наприклад, Великобританія). США, у свою чергу, пропонували їм свою допомогу в ході війни та захист їхніх територій, розташованих в інших частинах світу. Часто це відбувалося в обмін на оренду територій, що належали цим державам з подальшим створенням та функціонуванням на них військових баз. Наприклад, у 1941 р. Великобританія за домовленістю передала Сполученим Штатам військово-морські та військово-повітряні бази у своїх володіннях у Західній Атлантиці та Карибському морі терміном на 99 років в обмін на 50 військових кораблів класу есмінців¹⁵.

Проте в цьому разі, попри відсутність тиску з боку однієї зі сторін, такі угоди та домовленості були продиктовані насамперед необхідністю. Тому, попри те, що вони були укладені державами-перебування військових баз із власної волі, залишається відкритим питання чи вони повністю відповідали нормам сучасного міжнародного права.

На сучасному етапі становлення міжнародно-правового регулювання відносин щодо іноземних військових баз (після 1945 р.) характерним є приділення більшої уваги умовам їх створення та функціонування. Якщо раніше держави передавали в оренду свої території для військових баз під тиском, на умовах,

які їм нав'язувалися, або території своїх колоній та заморських територій без пред'явлення особливих вимог щодо умов використання цих територій для створення та функціонування іноземних військових баз. Після Другої Світової війни держави-перебування, передаючи свою територію для використання в таких цілях, дедалі більше уваги звертають на обумовлення відповідних умов у міждержавних угодах з цього приводу.

Учені, які досліджували це питання, зокрема Ф. Мефферд, Х. Москосо, М. Флорі, відзначали, що військові бази, створені на сучасному етапі, відрізняються від військових баз колоніального типу і є базами «нового типу»¹⁶. Д. Вудлайф зазначає, що до Другої Світової війни: «...перебування збройних сил закордоном протягом будь-якого періоду часу розглядалося як таке, що виникає або внаслідок воєнної окупації або ж з колоніального правління»¹⁷. У цей час створення та функціонування іноземних військових баз починають розглядати як складову міждержавних відносин, яка регулюється згідно з міжнародним правом.

З другої половини ХХ ст. і до нашого часу більшість іноземних військових баз створюються саме на основі двосторонніх договорів, відповідно до принципу суверенної рівності держав на основі рівноправних двосторонніх домовленостей. Це, безумовно, є прогресом у процесі розвитку правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз. До останніх таких прикладів можна віднести створення військової бази Франції «Заїд» на території Об'єднаних Арабських Еміратів на підставі Договору про військове співробітництво між Францією та ОАЕ 1994 р. або розташування військових бази Чорноморського флоту Російської Федерації на території України на підставі Договорів 1997 та 2010 рр.

Проте у ХХ ст. не всі військові бази за кордоном створювалися шляхом укладення двосторонніх договорів: у деяких випадках це було результатом збройних конфліктів, під час або після них, з окупаційною метою. Прикладом можуть бути військові бази США, СРСР та Великобританії на території Німеччини після Другої Світової війни (1939–1945).

Прикладом таких баз може бути авіаційна база США «Рамштайн» на території Німеччини. Її було створено в 1951–1953 рр., для посилення присутності окупаційних військ на території ФРН. У подальшому вона стала найбільшою авіабазою США за кордоном та місцем перебування командування військово-повітряних сил США в Європі. У майбутньому такими прецедентами можуть стати теперішні військові бази США на території Іраку та Афганістані, створені внаслідок військових операцій на території цих країн.

Особливої активності процес створення іноземних військових баз набув в період т.зв. «холодної війни» – періоду напруженого протистояння США і СРСР після Другої Світової війни¹⁸. Як відзначає С. Близнюков: «протягом усього періоду після Другої Світової війни, за існування двох полярних таборів – країн Варшавського договору та НАТО, – військові бази були вагомим аргументом у суперечках протиборчих сторін»¹⁹.

Особливого розмаху набуло створення військових баз за кордоном Сполученими Штатами, зокрема в Європі. Вони створювалися на територіях держав, які були союзниками США через укладення відповідних двосторонніх угод, з метою як забезпечення колективної безпеки, так і гарантування безпеки держави-перебування.

Наприклад, в Іспанії США отримали право на створення та використання трьох військово-повітряних баз та однієї військово-морської, відповідно до Договору про оборону між США та Іспанією від 26 вересня 1953 р. Італія надала США право на розміщення трьох військово-морських та однієї військово-повітряної бази згідно з Договором між США та Італією про взаємну допомогу з метою оборони від 27 січня 1950 р. Військові бази США були розташовані й у інших частинах світу, зокрема на Філіппінських островах, згідно з положеннями Договору між США та Філіппінами стосовно військових баз від 14 березня 1947 р.

Характерною рисою цих міждержавних договорів, яка відрізняє їх від аналогічних договорів початку ХХ ст., є те, що їх умови не були нав'язаними і підлягали перегляду, що сприяло рівноправності сторін у відносинах з приводу іноземних військових баз. Так, домовленості між США та Іспанією переглядалися у 1970, 1976, 1982 та 1988 рр., а договір з Філіппінами, згідно з включеною до нього ст. 2, укладений строком на 99 років і підлягає перегляду кожні 5 років²⁰.

Створення іноземних військових баз за кордоном активно використовував СРСР, попри постійні офіційні заяви керівництва Радянського Союзу про неприпустимість такої практики. Зокрема, про неприпустимість створення військових баз на території інших держав йшлося у ноті уряду СРСР урядам США, Великобританії та Франції від 4 серпня 1953 р. Радянська доктрина міжнародного права також негативно висловлювалася щодо відповідності створення та функціонування іноземних військових баз нормам і принципам міжнародного права. Негативно з цього приводу висловлювалися такі вчені-правники, як Б. Александров, В. Корєцький, М. Лазарєв та ін.

Тим не менше, СРСР створював і використовував військові бази на чужих територіях не менш активно ніж США. Значні контингенти радянських військ розташовувалися на території держав – членів Організації Варшавського договору у Східній Європі. Наприклад, в Німецькій Демократичній Республіці була розташована Група радянських військ в Німеччині (рос. – Група советских войск в Германии, ГСВГ), згодом перейменована в Західну групу військ. Її було створено в рамках окупації Німеччини після Другої Світової війни, проте продовжувала залишатися на цій території і в подальшому.

Крім того, були створені та функціонували Північна група військ на території Польщі, Центральна група військ на території Чехословаччини та Південна група військ – на території Угорщини. Проте розташування цих військових баз та їхніх контингентів було оформлене міждержавними договорами: про правовий статус радянських військ на території Польщі від 17.12.1956 р. та Угорщини від 27.05.1957 р., а також про тимчасове перебування радянських військ на території Чехословаччини від 16.10.1968 р.

СРСР створював військові бази на території інших держав. Після Другої Світової війни відповідно до договорів з Фінляндією та Китаєм були створені військові бази СРСР на їх території в Порккала-Удд та Порт-Артурі відповідно, проте у 1955 р. обидві ці бази було ліквідовано. До військових баз можна віднести також пункти матеріально-технічного забезпечення (рос. – пункт материально-технического обеспечения, ПМТО) ВМФ СРСР. За підрахунками С. Близнюкова до кінця 1980-х рр. СРСР мав 16 таких об'єктів за кордоном, зокрема у Сирії (Тартус), Ефіопії (Нокра), В'єтнамі (Камрань) і т.д.²¹. Їх створення також оформлялося у вигляді відповідних міждержавних угод.

На початку XXI ст. у своїй діяльності ООН продовжує звертатися до проблеми іноземних військових баз. Наприклад, Генеральна Асамблея ООН (далі – ГА ООН) у 2001 р. в резолюції № 525 (57) заявила, що військові бази та споруди на територіях, що перебувають у колоніальному володінні чи під управлінням інших держав, можуть стати перешкодою для їх мешканців на шляху до реалізації права на самовизначення і підкреслювалася необхідність їх ліквідації²².

Нині з'являється практика заборони створення іноземних військових баз у певних регіонах та на певних територіях. Така заборона існувала як у вигляді положень міжнародно-правових актів, так і в нормах національного законодавства держав. У підписаному 1 грудня 1959 р. Договорі про Антарктику було зазначено, що на цій території заборонено: «створення воєнних баз та укріплень»²³.

Іншим, проте невдалими прикладом, є спроба створення так званої «зони миру» в районі Індійського океану. ООН, у своїй резолюції 2832 (XXVI) від 16 грудня 1971 р. оголосила Індійський океан зоною миру. В ній, зокрема, містився заклик до проведення переговорів з метою ліквідації в районі Індійського океану всіх військових баз²⁴.

Важливою для становлення правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз у цей період була діяльність ООН. правонаступниця Ліги Націй, практично одразу після свого створення у 1945 р. була змушена вирішувати цілу низку питань, пов'язаних із міжнародною безпекою та стабільністю. Проте іноді вона застосовувала підходи, відмінні від тих, які використовувала Ліга Націй.

Так, на заміну підмандатним територіям прийшов інститут підопічних територій. Управління цими територіями здійснювалося через Раду ООН з опіки державами-опікунами, з якими було укладено відповідні договори. В них часто офіційно було закріплено право держави-опікуна створювати військові бази на ввіреній їй території. Прикладом може бути територія Західного Камеруну, яка перебувала під опікою Великобританії. У ст. 5 (с) Угоди про опіку над територією Камеруну під управлінням Великобританії йшлося про те, що: «...для всіх цілей цієї Угоди, які будуть необхідними, Управляюча Влада:...

с) вповноважена створювати морські, військові і повітряні бази, зводити укріплення, розміщувати і наймати власні війська на Території»²⁵.

Така ситуація не завжди отримувала позитивну оцінку. Радянський вчений В. Шуршалов стверджував про те, що створення військових баз на підопічних територіях: «навіть чи відповідає цілям міжнародного миру та безпеки»²⁶.

У подальшому ООН менш лояльно ставилося до цієї проблеми. Зокрема, в ході процесу деколонізації 1960–1980-х рр. ООН підкреслювала неприпустимість продовження функціонування військових баз метрополій, котрі залишилися на території колишніх колоній. Одним з перших випадків, коли це питання піднімалося, стало обговорення проекту Декларації про надання незалежності колоніальним країнам та народам під час XV сесії ГА ООН, у 1960 р., делегація Радянського Союзу внесла пропозицію про те, щоби даний документ містив вказівку на необхідність: «ліквідувати всі опорні пункти колоніалізму у вигляді володінь та орендованих районів на чужих територіях». Проте тоді ця пропозиція не набула необхідної підтримки.

Тим не менше в подальшому в своїх резолюціях ГА ООН було закріплено негативне ставлення до проблеми функціонування іноземних військових баз на території колишніх колоній. Наприклад, 5 грудня 1966 р. ГА ООН ухвалила резолюцію № 2165 (21) з приводу ліквідації іноземних військових баз у країнах Африки, Азії та Латинської Америки. В ній було підкреслено «першочергову важливість питання ліквідації іноземних військових баз для міжнародного миру та безпеки», і постановлено передати Комітету вісімнадцяти держав із роззброєння документи та матеріали за результатами його розгляду ГА ООН та Першим комітетом²⁷.

Але результати роботи Комітету вісімнадцяти держав не задовольнили ГА ООН. На наступній, XXII сесії було прийнято резолюцію № 2344 (22), в якій було відмічено, що дане питання не було розглянуте Комітетом вісімнадцяти держав належним чином, і вона повторно просила Комітет розглянути його²⁸. Проте в подальшому прогресу в даному питанні в рамках ООН досягнуто не було.

На початку XXI ст. проблема міжнародно-правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз продовжує залишатися актуальною. Цей факт відзначають і в доктрині міжнародного права. Російський дослідник проблеми правового статусу російських військових баз за кордоном М. Крюков вважає, що геополітичні перетворення, що відбулися у світі наприкінці XX ст., об'єктивно зумовили нагальну необхідність вдосконалення правового регулювання їх розміщення за кордоном²⁹.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що проблематика іноземних військових баз не є новим явищем у міжнародних відносинах. Починаючи з античних часів і до сучасності їх існування було одним із інструментів реалізації зовнішньої політики держав. Попри це, аж до поч. XX ст., їхні відносини з приводу військових баз на чужих територіях не були предметом міжнародно-правового регулювання.

Проте у XX ст. відносини з приводу іноземних військових баз починають розглядатися як в доктрині, так і в практиці міжнародного права. У першу чергу це пов'язано з тим, що в умовах біполярного світу

підвищилося значення іноземних військових баз як фактора міжнародних відносин, зокрема у сфері міжнародного миру та безпеки. За цих обставин особливої актуальності набуло питання відповідності процесів створення, функціонування та ліквідації іноземних військових баз основним принципам та нормам міжнародного права.

Серед найважливіших тенденцій міжнародно-правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз, які з'явилися у XXI ст., можна відмітити: визнання міжнародного права як основного регулятора цих відносин; утвердження міжнародних договорів в якості юридичних підстав створення військових баз та джерел правового регулювання відносин щодо них; початок розгляду проблематики іноземних військових баз у діяльності міжнародних організацій.

Необхідно відзначити, що в цій сфері досі залишається велика кількість проблемних аспектів, які потребують розв'язання згідно з нормами міжнародного права. Саме тому існує необхідність подальшого вдосконалення міжнародно-правового регулювання відносин з приводу іноземних військових баз. Воно має відбуватися з урахуванням не лише сучасних тенденцій прогресивного розвитку міжнародного права, але і відповідного історичного досвіду.

¹ *Castren E. La base navale de Porkkala et sa restitution a la Finlande / Eric Castren. – Grundprobleme des internationalen Rechts: Festschrift für Jean Spiropoulos. – Bonn, 1957. – P. 71–81.*

² *Harkavy R. E. Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence / Robert E. Harkavy. – New York: SIPRI, 1989. – 390 p. – P. 2.*

³ *Toynbee A. J. America and the world revolution, and other lectures / Arnold J. Toynbee – New York: Oxford University Press, 1962. – 234 p. – P. 105–106.*

⁴ *Miles S. B. The Countries and Tribes of the Persian Gulf: Volume 1. / Samuel B. Miles. – London: Harrissomm & Sons, 1919. – 283 p. – P. 145–146.*

⁵ *Vertrag zwischen Deutschland und China über die Abtretung von Kiaotschau. Peking, 6 März 1898. / Сборник договоров и дипломатических документов по делам Дальнего Востока 1895–1905 гг. – СПб.: Тип. А. М. Менделевича, 1906. – С. 325–330.*

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ *The Sun never sets: confronting the network of foreign U.S. military bases / Edited by J. Gerson and B. Birchard. – Boston: South End Press, 1991. – 400 p. – P. 3.*

⁹ *Корецкий В. Создание американских военных баз на чужих территориях – нарушение норм международного права / В. Корецкий – Советское государство и право. – М.: Наука, 1953. – № 6. – С. 122.*

¹⁰ *Лазарев М. Запрещение иностранных военных баз на чужих территориях нормами международного права / М. Лазарев. – Советский ежегодник международного права, 1962. – М.: И-во АН СССР. – 1963. – С. 65.*

¹¹ *XIII Гагская конвенция о правах и обязанностях нейтральных держав и лиц в случае морской войны от 18.10.1907 г. / Международное публичное право. Сборник документов / Бекяшев Д. К., Бекяшев К. А. (Сост. и авт. вст. ст.): в 2 ч. – М. Проспект. – 2006 г. – С. 1299–1302.*

¹² *Версальский мирный договор от 28.06.1919 г. / Версальский мирный договор. Полный перевод с французского / Под ред. Ключникова Ю. В., Сабанина А. М. – Издание Литиздата НКВД, 1925.*

¹³ *Устав Лиги Наций / Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных с иностранными государствами: Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу после 1 января 1933 года. Вып. 8 / Сост. и ред.: Броун В. О., Сабанин А. В. – М.: Изд. НКВД, 1935. – С. 35–49.*

¹⁴ *Treaty Between the United States of America, the British Empire, France, Italy, and Japan, Signed at Washington, February 6, 1922 / Papers Relating to the Foreign Relations of the United States Vol. 1 – 1922. – P. 247–266.*

¹⁵ *Международное право: Мир. Перевод с английского. Т. 1: Полут. 1 / Оппенгейм Л.; Под ред.: Крылов С. Б. (Предисл.); Пер.: Лаутерпахт Г. – М.: Иностран. лит., 1948. – 407 с. – С. 32.*

¹⁶ *Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право / Лазарев М. И. – М.: Изд-во ИМО, 1963. – 255 с. – С. 69.*

¹⁷ *Woodlife J. The Peacetime Use of Foreign Military Installations Under Modern International Law / J. Woodlife. – Dordrecht-Boston-London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992. – 361 p. – P. 15.*

¹⁸ *Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Основи, 2005. – 789 с. – С. 738–740.*

¹⁹ *Близнюков С. Військові бази за кордоном: іноземна військова присутність / С. Близнюков. – Наука і оборона. – 2005. – № 3. – С. 3.*

²⁰ *Agreement between the government of the Republic Of The Philippines and the government of the United States Of America on military assistance to the Philippines, Signed at Manila, March 21, 1947. / [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.yonip.com/main/articles/1947.html>.*

²¹ *Близнюков С. Вказана праця. – С. 6.*

²² *Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН № 525 (57) от 11.12.2002. / [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт ООН. Режим доступу – www.un.org/russian/document/gadocs/56sess/docs/a56-23p2.pdf*

²³ *Договір про Антарктику від 01.12.1959 р. / Закони та підзаконні акти України, Том. 14. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998.*

²⁴ *Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН № 2832 (26) от 16 грудня 1971. / [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт ООН. Режим доступу -<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/331/56/IMG/NR033156.pdf?OpenElement>.*

²⁵ The Trusteeship Agreement for the Territory of the Cameroons under British Administration of December, 13, 1946. / [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://www.postwatchmagazine.com/2007/07/document-the-tr.html>.

²⁶ Шуришалов В. М. Режим міжнародної опіки / В. М. Шуришалов. – М.: Госюриздат, 1951. – 191 с. – С. 38.

²⁷ Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН № 2165 (21) от 05.12.1966. / [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт ООН. Режим доступу – [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2165\(XXI\)&Lang=R](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2165(XXI)&Lang=R).

²⁸ Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН № 2344 (22) от 19.12.1967. / [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт ООН. Режим доступу -<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/239/07/IMG/NR023907.pdf?OpenElement>.

²⁹ Крюков Н. Правовое регулирование размещения российских военных баз за рубежом // Н. Крюков / Военно-юридический журнал. – № 7. – 2008. – С. 17.

Резюме

У статті розкрито основні етапи та особливості становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних із створенням, функціонуванням та ліквідацією іноземних військових баз. Проаналізовано практику міждержавних відносин в цій сфері та її основні характеристики в різні історичні періоди. Розкрито діяльність ООН щодо регулювання відносин з приводу іноземних військових баз.

Ключові слова: іноземні військові бази, міжнародно-правове регулювання, міжнародний договір, ООН.

Резюме

В статье раскрываются основные этапы и особенности становления и развития международно-правового регулирования отношений, связанных с созданием, функционированием и ликвидацией иностранных военных баз. Анализируется практика межгосударственных отношений в этой сфере и ее основные характеристики в разные исторические периоды. Раскрывается деятельность ООН по регулированию отношений по поводу иностранных военных баз.

Ключевые слова: иностранные военные базы, международно-правовое регулирование, международный договор, ООН.

Summary

The article is devoted to the main stages and features of origin and development of the international regulation of relations concerning creation, development and liquidation of the foreign military bases. The international practice in this sphere and its main features in different historical stages is analyzed. The UN's activities concerning regulation of the relations concerning foreign military bases is overviewed.

Key words: foreign military bases, international legal regulation, international treaty, United Nations

Отримано 15.02.2012

Ю. М. ГУЛЕНКО

Юрій Миколайович Гуленко, здобувач Київського університету права НАН України

СУТНІСТЬ ЯВИЩА ТА РОЗВИТОК ТЕРОРИЗМУ В НОВИХ УМОВАХ

Бурхливі суспільні процеси третього тисячоліття переконливо свідчать, що традиційна наукова теоретична думка шукає відповіді на важливі суспільні питання, щоб дати оцінку їх сутності, особливо це стосується нового поняття глобалізації. Перед дослідниками постали проблеми вироблення чіткої наукової теорії пояснення та обґрунтування сучасних різких змін у світовому співтоваристві, зокрема наявність тероризму на тлі розвитку демократичних змін у всьому світу.

Більше того, вже ні в кого не викликає сумніву, що представники наукової спільноти різних країн мають кардинально відмінні підходи щодо аналізу й оцінки одних і тих самих подій стосовно явища тероризму. У статті автор привертає увагу до поняття «тероризм», у світлі його розвитку в період глобалізації.

Як зазначають дослідники (В. Антипенко, О. Бардін, О. Бодрук, А. Веселовський, Я. Дашкевич, І. Дем'янчук) нині превалюють дві точки зору стосовно підходів вивчення вищевказаних явищ. Перша позиція базується на тому, що тероризм потрібно вивчати як цілісний феномен і той, що використовує середовище з його ознаками та процесами, що у цьому середовищі існують, як приклад, демократичні суспільства, глобалізація економічних, комунікативних процесів на планеті. Друга точка зору, або напрям, наголошує на необхідності вивчати саме розмаїття терористичних рухів, їхні завдання, ідеологію та мотиви¹. Фахівці цього напрямку відстоюють позицію, що між терористами відсутнє єдине підґрунтя та основа, і недоречно вивчати окремо таке явище як «тероризм», що зароджується в основах боротьби з немирними сторонами.

Значному поштовху у розробці та поглибленому вивченні різних напрямів явища тероризму сприяли його чисельні прояви у другій половині ХХ ст., що являли собою за напрямом радикально-агресивно настроєну форму сепаратизму. Стосовно ситуації навколо поняття міжнародного тероризму також нема єдиного